†

ՀԱՆԳԻՍՏ ՀՈԳԻՈՅ

Հ. ՅՈՎՍԷՓ Վ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Տարւոյս Ապրիլ 10–ին, Զատկի վաղորդայնին մեռելոցի առտուն իր մահկանացուն կնքեց Ուխտիս երիցագոյն անդամներէն Հ. Յովսէփ Վ. Մարգարեան: Ամսօրեայ հիւանդութենէ վերջ էր, որու ընթացքին համբերատար, երկինք ու արքայութիւն երազից ու տենչաց, ու այնպէս ալ իր հոգեկիցներուն աղօթքին ու սիրոյն եւ Ընդհ. Աբրահօր օրհնութեան եւ խրախոյսին մխիթարութեամբ, քաղաքիպ հիւանդանոցի մը մէջ ննջեց ու առ Աստուած փոխեցաւ՝ ճիշտ իր ծննդեան 84րդ. տարեդարձին:

Հանգուցեալը ծնած էր Տփխիս 1855–ի Ապրիլ 10–ին. հնգեւասանամեայ հասակին – 1870 – Պետրոս վանք կը մանէր եւ երեք տարի վերջ կրօնաւորելով կը կոչուէր Յովսէփ. հուսկ քահանայ կը ձեռնադրուէր 1878–ի Զատկին, Ապրիլ 21:

Ամէն մխիթարեանի նման իր ալ կրթական – գրական – ուսուցչական եւ առաքելական կեանքը կը սկսէր այդ շրջանէն: 1879ին կը մտնէր Մուրատ–Ռափ. Վարժարան, ուր հեզհեզ կը պաշտօնավարէր իբրեւ հսկիչ, ուսուցիչ եւ ապա մատակարար մինչեւ 1885, երբ կը դառնար վանք ամուսնութեամբ եւ տպարանի պաշտօնէութեամբ. եւ երկու տարի յետոյ կը զրկուէր հայրենիք իր ծնողաց տեսութեան, եւ այդ տարիէն է որ կը սկսէր իր առաքելական պաշտօնը Ռուսաստանի Հայ կաթողիկէ հասարակութեան մէջ զանազան տեղեր շուրջ 23 տարի, այսինքն 1887–1909:

Իր առաքելութեան երկար եւ արդիւնաշատ կեդրոնը կ'ըլլայ Արեմի Սիմֆերոպոլը, ուր եկած էր Տփխիսէն 1891–ին եւ հոն կը մնար մինչեւ 1908:

Տեղւոյն Հայ Կաթողիկէ հասարակութիւնը 600ի կը հասնէր. եւ ինք անոնց ունեւորներու օժանդակութեան շնորհիւ նախ նորոգեց ու բարեզարդեց եկեղեցին, մարմարակերտ ուռագ խորանը, յետոյ ձեռնարկեց ծխական մաքրութեան եւ հուսկ կրթական ասպարէզին՝ նոր կեանք եւ զարկ տալով ծխական դպրոցին:

Ողբ. Հայրը իր անձնական յուշերուն մէջ թողած է ամենուս ծանօթ ու ցաւալի վկայութիւնը. «Հայ ազգին նկարագիրն ամէն ժամանակ եւ ամէն տեղ նոյնը եղած է, այս է՝ անմխիթարանութիւն կամ լաւ եւս ըսել՝ նախանձ իրարու յառաջադիմութեան. եւ այս պակասութիւնը հետեւանք է դաստիարակութիւն չունենալուս», ինչ որ իրացնել կը ստուգուէր, իր վկայութեամբ, Սիմֆերոպոլի ժողովրդեան մէջ, ուր կ'ըսէ թէ միջակ կամ աշխատաւոր դասակարգը կռուի մէջ էր հարուստներուն դէմ. եւ երկուքին միջեւ հաշտարար դեր պիտի կատարէր ուսեալ դասակարգը:

«Ժողովրդեանս այս վիճակը դանելուս վրայ չյուսահատեցայ, կ'ըսէ, այլ մանաւանդ երիտասարդական խանդով նախ դիմեցի առ Աստուած եւ իր օգնութեամբ կարողացայ մատամբ երկու կողմերու հաշտութեան ճամբայ բանալ, անխտրաբար վարուելով երկու կողմանց հետն ալ յարգանք եւ սէր ազդեցի վրանին»:

Եւ յիրաւի իրմէ առաջ կարծես պահ մը անչքացած էր ծխական դպրոցը: Մինչ իր օրով, իր բարի հովուի անձնուիրութեան օրինակէն քաջալերուած աշակերտներ ձրիօրէն կը փութան նուիրուիլ կրթական գործին՝ Անաստասիա եւ Կատարինէ Միրզայեան՝ բարձրագոյն ուսումով եւ կրթութեամբ օժտուած, մարդասէր ու ազգասէր քոյրերը:

Վարժարանին աշակերտութիւնը 50–ի չափ էր եւ հոն խնամուածները կը յաջողէին մտնել պետական կրթարանի Բ–Դ դասարանները:

Բաց ի յիշեալ ազնուասիրտ քոյրերէն՝ ողբ. Հայրը իրեն օժանդակ կ'ունենար հայերէն լեզուի ուսուցման եւ եկեղեցական երաժշտութեան համար՝ Խաչատուր Խանպէկեան, նախկին Մխիթարեան սան:

Տնտեսական ձեւով ալ աշխատելով՝ կը յաջողէր աւելցնել եկամուտները նոր շինութիւններով եւ հանդէսներէ հաւաքուած գումարներով կը հոգար եւ կը դիւրացնէր աղքատ տղոց դաստիարակութիւնը:

Ողբ. Հոր առաքելական եւ կրթական այդ երկարաւոր ու արդիւնալից գործունէութեան – 1891 1908 – մասին կարելի է տեսնել «Սիմֆերոպոլի Հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ համառօտ տեղեկութիւն»ը. գործունէութիւն՝ զոր մեծապէս գնահատելով նաեւ Ազգաբան կաթողիկոս 1901–ին յատուկ կոնդակով մը իրաւունք կու տար անոր Եպիսկոպոսական խոյր եւ հովուական գաւազան եւ մատանի կրելու, ինչպէս նաեւ լանջախաչ՝ զոր ինքն իսկ կոնդակին հետ կը ղրկէր:

Ողբ. Հայրը 1908–ին կ'անցնէր Տփխիսու Հայ կաթողիկէներու առաջնորդութեան, եւ յաջորդ տարին Վանք կը հրաւիրուէր ընդհանուր միաբանական ժողովի, որուն մէջ կ'ընտրուէր ընդհ. Մատակարար վանքին եւ Մուրատ–Ռափայէլեան վարժարանի կալուածներուն, վարելով այդ կարեւոր պաշտօնը մինչեւ 1916:

Յաջորդ շրջանին ալ՝ զրեթէ մինչեւ իր կեանքի վերջերը կը վարէր վանական կարեւոր պաշտօնները: 1916–1917 ընդհ. Գործակալ Ուխտիս է ներ: 1917–1920 ընդհ. Գործակալ: Հռոմ. յետոյ քիչ մը ատեն ընդհ. Աթոռակալ: 1920–1923 կը կարգուէր մեծաւոր Մուրատ–Ռափայէլեան Վարժարանին, եւ ապա կը մնար Փատուայի մեր տան մէջ մինչեւ 1930: 1930–1932 կը վարէր Միլանոյ մեր Ուսանողարանի մեծաւորութեան պաշտօնը եւ այդ թուականէն սկսեալ վանք կը քաշուէր հանդստեան:

Բաց ի զանազան ուղեւորութիւններէն յընթացս իր պաշտօնավարութենց 1910–ին կ. Պոլիս կ'երթար իբրեւ Այցելու տեղւոյն մեր վանատան եւ վարժարաններուն, ինչպէս 1913–ին ալ կ'երթար Սիմֆերոպոլ «ըստ հրաւիրանաց Սիմֆերոպոլի Ժողովրդեան եկեղեցւոյ Ցիսնամեայ յոբելինի առթիւ»:

Իր բազմազրաղ եւ չարժուն կեանքի ընթացքին՝ նա միշտ սիրահար եղաւ գեղարուեստին. գծագրողի իր ճարտարութեան ինչպէս եւ նկարչի զանազան գործեր կը մնան գեղեցիկ յիշատակ: Գեղարուեստէն զատ այնքան սիրող եւ հետաքրքրող էր ազգային մշակութային ուղղութենց որ նոյն իսկ երբ մահէն առաջ խաւարը կը սպառնար իր աչքերուն, ինք անդադրում ընթերցողն էր եւ խորապէս գնահատող ազգային ամէն արժանիքի:

Մինչ փարող էր Ազգային ու Մխիթարեան գրական մեծ փառքերուն, իր գնահատումէն եւ փառաբանումէն զատ նա յատուկ զուրգուրոտ սիրտ մ'ունէր նաեւ ներկայ գրական շարժումին եւ զայն մշակող սերունդին եւ մասնաւորապէս վանքի երիտասարդութեան, քաջալերելով եւ սրտապնդելով միշտ զանոնք:

Հանդերձ այնու որ քարոզչական եւ կրթական գործերը իր կեանքի նախնական եւ հասուն շրջաններն ամբողջ ծծեցին եւ սպառեցին, նա կը թողուներ ամբողջ եւ տպագրուած քանի մը կարեւոր գործեր, ամէնքն ալ թարգմանութիւն՝ բաց ի իր կենսագրականէն. այսպէս ունի անտիպ՝ Յովհաննէս Պագրատունի. «Ս. Օգոստինոսի վարքը», եւ Լուիճի պինիէն՝ «Ս. Բենեդիկտոսի վարքը» երկուքն ալ թարգմանած իտալերէնէ: Իսկ Ֆրանսերէնէ թարգմանած է Ռուսաց կայսր «Նիկողոս Բ.ի եւ իր ընտանեաց եղերական ճակատագիրը» գրուած Pierre Gillard–է (տպ. Փարիզ 1929), որ նախկին դաստիարակն է թագաժառանգ Ալեքսիս մեծ դուքսին (Peterhof 1909–1918 Ekaterinbourg): Իսկ ռուսերէնէ թարգմանած է «Պրոֆ. Մառի պատասխանը վրացի Ակակիա ժողովածուին. Братская помощь = «Եղբայրական օգնութիւն» գրքին:

Տպագրուած ունի կրկին թարգմանութիւններ ռուսերէնէ. Վալերի Բրիւսովի «Հայ բանաստեղծութիւնը եւ իր նոյնութիւնը դարերու ընթացքին մէջ» պատմագրական չատ հետաքրքրական տեսութիւնը. եւ նոյն հեղինակին «Տարեգրութիւն Հայ ժողովրդեան պատմական ճակատագրին» գործը. երկուքն ալ իսկապէս չահեկան եւ Հայ ցեղի եւ անոր գրականութեան մասին ուղիղ եւ արժանաւոր գնահատական:

Երբ կը կնքենք մեր տողերը՝ յաւիտենական երջանկութիւն մաղթելով հանգուցեալի հոգւոյն, բոլոր միաբանակիցներու եւ բարեկամներու յարգանքի պակներով, լաւագոյն պակը սակայն եւ Աստուծոյ ու մարդոց առջեւ գնահատելին իր իսկ գործն է եւ հաւատքի ամրծութիւնը մանաւանդ որպէս կրօնաւորի եւ Աստուծոյ պաշտօնէի, եւ ահա տարր ի նպաստ իր խոստովանողի վկայութիւնը:

Զանազան հնդիրներով՝ ռուս պետական հրամանագիրներու կը սպասէր (1886–ին) որով կարենար մնալ Տփխիս հաւատացեալներու հովուութեան պաշտօնով. պետութիւնը մինչեւ իսկ արտաքսել կ'ուզէր զինք. այդ պարագաներուն, Կովկասի փոխարքայի խորհրդականներէն մին՝ որպէս թէ կացութիւնը փրկէր, կ'առաջարկէ ողբ. Հօր որ փոխէ իր դաւանութիւնը՝ որուն է վարժ զինքը յունադաւան եպիսկոպոս կը ձեռնադրեն՝ որպէս զի առաջնորդ ըլլայ բազմութեան մը ազգայիններու որոնք յունադաւան դարձած էին. զինք հրապուրելու համար մեծագումար տարեթոշակ մ'ալ կը խոստանային. 10,000 ռուպլի: – Բարեպաշտօն Հայրը այս նախատական առաջարկին վրայ զայրացած, ինչպէս ինք կ'ըսէ, կը պատասխանէր. «Զարմանամ ընդ այսպիսի առաջարկութիւն ձեր, եւ վիշտ մեծ է սրտիս զի դուք այդպէս խորհիք զինէն, զի ես վասն պաշտաման կամ դրամական շահու այնպէս թոյլ եւ վատ եղէց մինչեւ վանառել զվսիդն իմ եւ զհաւատս... լաւ է ինձ կրել եւ տանել ամենայն նեղութեանց բան զուրացումն կաթողիկէ հաւատոյս»:

Ահա հարազատ տողերը հանգուցեալին, ի՛ր իսկ ինքնակենսագրականէն: «Հաւատք քո կեցուցին զքեզ» պիտի ըսենք, եւ ուրիշ ոչ մէկ մարդկային խորհրդածութիւն՝ իր դաւանանքի ստուածային վեմութեան եւ սրբութեան առջեւ:

Մահուան վաղորդայնին հանգուցեալ Հօր մարմինը վանք կը փոխադրուէր հիւանդանոցէն՝ ուր վախճանած էր, իր հոգեկից Հայրերու աղօթաւոր սպակիր թափօրով:

Ս. Պատարագէն յետոյ կը վերսկսէր յուղարկաւորութիւնը եւ թաղման կարգը վանքիս տաճարին մէջ, ի ներկայութեան ամբողջ Միաբանութեան Հայրերուն եւ աշակերտութեան, ազգայիններու, օտարազգի բարեկամներու եւ Մուրատ–Ռափայէլեան վարժարանի նախկին եւ ներկայ սաներու:

Ողբաձայն երգերէ եւ սրտառուչ «ողջոյն»ներէն յետոյ կը տանէինք մարմինը թաղելու կղզեակին խորը մեր գերեզմանատան մէջ մեր նախկին Հայրերուն կից ուր երազած ու տենչացած էր ուժգին հանգչիլ առյաւէտ:

Արարողութիւնն աւարտած էր, ամէն ոք կը հեռանար սրբավայրէն, բայց կարծես խունկով եւ աղօթքով կնքուած թարմ շիրիմէն դեռ կը լսուէին հանգուցեալին օրհնութիւնն եւ հայրական սրտագին յորդորները իր նորընծայ միաբաններուն՝ հնազանդ եւ անձնանուէր կեանքի, ու մանաւանդ «Արքայութի՛ւն»ը՝ զոր իրը միակ փափաք կը պատասխանէր ամէն հարցումի:

ԽՄԲ.

digitised by A.R.A.R.@